

Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 27.12.2019
Kabul Tarihi: 08.05.2020

Research Article
Received: 27.12.2019
Accepted: 08.05.2020

Altıntaş, E., & Pektaş, E. K. (2020). Küreselleşme sürecinin ulus-devlet üzerindeki etkileri ve ulus-devletin geleceği üzerine bir değerlendirme. *KOCATEPEİİBF Dergisi*, Haziran 2020, 22(1), 115-126.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNİN ULUS-DEVLET ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ VE ULUS-DEVLETİN GELECEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹

MUHARREM ALTINTAŞ², ETHEM KADRİ PEKTAŞ³

ÖZ

En basit anlatımla dünya üzerindeki mal, sermaye, bilgi, kültür gibi değerlerin sınır tanımaksızın hareket edebilmesini ifade eden küreselleşme süreci var olan toplumsal yapı ve kurumları kendine özgü koşullar çerçevesinde dönüştürmektedir. Küreselleşme sürecinin dönüşüme zorladığı toplumsal yapı ve kurumların başında ise ulus-devlet gelmektedir. Bu süreçte ulus-devlet önemli dönüşümler geçirmiş, hatta kimi yazarlara göre ulus-devletin egemenliği ve etkinliği tümüyle yok olmuştur. Ancak küreselleşme sürecinin ulus-devleti en azından öngörülebilir bir gelecekte tarih sahnesinden silecek düzeyde olmadığı yönünde güçlü kanıtlar mevcuttur. Bu çalışmada küreselleşmenin ulus-devleti ne ölçüde etkilediği ve ulus-devletin geleceğinin ne olacağı sorularına cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ulus-Devlet, Ulus-Devletlerin Geleceği.

JEL Kodları:F6, H7.

THE EFFECTS OF GLOBALIZATION PROCESS ON THE NATIONAL-STATE AND AN EVALUATION ON THE FUTURE OF THE NATIONAL-STATE

115

ABSTRACT

In its simplest terms, globalization process describing unlimited movement of values such as property, capital, knowledge and culture is the conversion of existing social structure and institutions within the framework of unique conditions. The nation-state is at the forefront of the social structures and institutions that the globalization process forces for transformation. In this process, nation-state has gone under significant changes; and according to some authors, the sovereignty and efficiency of the nation-state have completely disappeared. However, there are strong evidences that the process of globalization is not at the level that may eradicate the nation-states on the stages of history at least in foreseeable future. In this study, it is sought to answer to what extent the globalization has influenced or will influence the sovereignty of the nation states and how the future of nation states will be.

Keywords: Globalization, Nation-State, Future of Nation-States.

JEL Codes: F6, H7.

¹Bu araştırma 2. yazarın danışmanlığında 1. yazar tarafından hazırlanan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Doktora öğrencisi, Pamukkale Üniversitesi, mhrrm.altintas@gmail.com – ORCID: 0000-0003-3015-2411

³ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, pektas@aku.edu.tr – ORCID: 0000-0002-8157-8861

GİRİŞ

Günümüzün en popüler kavramlarından birisi olan küreselleşme, dünyanın küresel bir köye dönüştüğü tezinden hareketle, dünya üzerinde mal, sermaye, bilgi, kültür ve benzeri değerlerin sınır tanımaksızın hareket edebilmesini ifade etmektedir. Tarihi daha eskiye dayanmakla birlikte, iletişim ve ulaşım alanlarında yaşanan gelişmeler sonucu özellikle 1980’lerde etkisini giderek arttıran küreselleşme, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan büyük dönüşümlerin hem sebebi hem de sonucu olarak görülmektedir. Geline nokta küreselleşme, yarattığı etkiler sebebiyle birçok disiplin açısından anahtar bir kavram halini almıştır.

Küreselleşme sürecinin güçlü bir şekilde etkilediği alanların başında ulus-devlet ve onun sahip olduğu egemenlik gelmektedir. Dünya üzerindeki temel siyasi örgütlenme biçimi olan ulus-devlet, Fransız Devrimi sonrasında ulus ile modern devlet olgularının bir araya gelmesi suretiyle vücut bulmuş ve son iki yüzyılda dünyanın her coğrafyasına yayılmıştır. Ulus-devleti tanımlayan temel unsur ise sahip olduğu egemenliğidir. Egemenlik kavramı sayesinde ulus-devlet, meşru şiddet kullanımını tekeline almıştır ve egemenliğine dayanarak toplumsal hayatın her alanını düzenleyebilmektedir.

Küreselleşme süreci, ulus-devlet yapısını çeşitli boyutlarla etkilemektedir. Nitekim üzerindeki hemen her coğrafyanın, egemen ulus-devletlerce paylaşıldığı bir dünyada, küreselleşme gibi dünya ölçeğinde güçlü etkileri olan bir sürecin ulus-devlet yapısını etkilemesi oldukça doğaldır. Ancak asıl önemli olan bu sürecin ulus-devlet egemenliğini ortadan kaldırdığı/kaldıracağı, ulus-devletleri adeta birer “tabela örgüt” haline getireceği yönündeki düşüncelerin ortaya çıkışıdır. Demek oluyor ki temel soru küreselleşme süreciyle birlikte ulus-devletin geleceğinin ne olacağıdır. Buradan hareketle küreselleşme sürecinin ulus-devleti etkilediği savının bu çalışma özelinde kabul edilmiş vaziyette olduğu söylenebilir. Bu çalışmada ortaya çıkarılmak istenen ise bu etkinin ne düzeyde olduğu ya da olacağıdır.

Çalışmanın hipotezi; küreselleşme sürecinin çeşitli konularda ulus-devlet yapısını etkilese dahi, ulus-devleti ve sahip olduğu egemenliği ortadan kaldıramayacağıdır. Bu hipotez, çalışma içerisinde yerli ve yabancı kaynaklar taranarak küreselleşme ve ulus-devlet kavramları ekseninde çeşitli açılardan sınanacaktır. Çalışma içerisinde kapitalizm ile ulus-devlet arasındaki ilişki vurgulansa da kapitalizm çalışmanın kapsamı içerisine alınmamış, okuyucunun ilgisine bırakılmıştır. Ancak çalışmanın hemen başında küreselleşme ve ulus-devlet kavramları çeşitli açılardan ele alınarak ulus-devletin ortaya çıkış sebebi ya da tarihsel misyonu ortaya konmuştur. Ardından küreselleşme sürecinin ulus-devlet yapısı üzerindeki etkilerine değinilmiş ve çalışmanın son kısmında küreselleşme sürecinin ulus-devleti ortadan kaldırmayacağı ya da kaldırmak istemeyeceği beş farklı önerme üzerinden değerlendirilmiştir.

1. ULUS-DEVLET

Günümüz dünyasında hemen her coğrafyada kendini gösteren ulus-devletler Orta Çağ’ın sonunda milli monarşilerin ortaya çıkışıyla başlayan siyasi bir örgütlenme biçimi (Şen, 2004:3) ya da Avrupa’daki sosyal, siyasi ve ekonomik değişimler sonucunda yeni bir topluma dönüşmenin bir göstergesi (Aksoy ve Arslantaş, 2010:35) olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme sürecinde varlığını devam ettirip ettirememeye, ettirecekse hangi şartlarda ve ne konumda olacağına dair yoğun tartışmaların yapıldığı ulus-devlet yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için bu yapıyı oluşturan modern devlet, egemenlik ve ulus kavramları üzerinde durmakta yarar vardır. Kendisinden önceki devlet tiplerinden modern dönemin ürünü olması noktasında ayrılan modern devlet, 16. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış ve Fransız Devrimi ile gelişen ulusçuluk düşüncesi ekseninde 19. yüzyılda dünya üzerindeki temel siyasi birim haline gelmiştir.

1.1. Modern Devlet ve Egemenlik

Siyasi literatürde genellikle Orta Çağ’ın sonunda feodalitenin bunalıma girmesi sonucu çözülmesi ve siyasi birimlerin kilise karşısında etkinliğini artırması sonucu ortaya çıkan (Arslanel ve Eryücel, 2011:2) siyasi kurumu ifade etmek için kullanılan modern devletin tanımına dair en çok itibar edilen düşünce Weber’e aittir. Weber’e göre devlet, amaçları açısından tanımlanamaz. Çünkü devlet tarafından ele alınmayan hemen hiçbir işlev yoktur. Bu sebeple devlet ancak kendine özgü araçları açısından tanımlanabilir. Bunlar da fiziki güç ve şiddet kullanımınıdır (Saygılı, 2010:76). Bir başka eserinde ise Weber, “kurumsallaşmış siyasi girişim” şeklinde daha açık bir devlet tanımı vermiştir:

“Egemenliğe sahip bir kuruluş, varlığı ve düzenlemelerinin geçerliliği, sınırları belli bir coğrafyasal alan içinde yürütme görevlilerince bir fiziksel zorlama uygulanarak ya da uygulama tehdidi altında sürekli biçimde güvenceye alınmışsa, ona siyasi kuruluş (politischer Verband) diyoruz. Devlet dediğimizde de kurallarının uygulanışında, yönetsel görevlileri yasal olarak

fiziksel güç kullanma tekeline sahip olan 'kurumlaşmış nitelikteki siyasal bir girişimi (politischer Anstaltsbetrieb) anlatmak istiyoruz" (Weber, 2011:98).

Weber'in devlete ilişkin görüşlerinden hareketle Pierson, modern devletin sahip olduğu özellikleri şu şekilde sıralamıştır: Şiddet araçlarının tekeli, egemenlik, meşruiyet, toprak, insan (yurttaşlık), bürokrasi, kişisel olmayan iktidar ve anayasallık (2000:24). Sıralanan bu enstrümanların bir kısmı (örneğin, insan, bürokrasi, toprak) geleneksel devletlerin de sahip olduğu özelliklerdir. Ancak modern devletin geleneksel devletten farkı, bu özelliklerin modern karakterli olmasıdır.

Modern devleti geleneksel devletten ayıran temel unsur ise onun egemenlik ve meşruiyet anlayışıdır. Hatta meşruiyetten ziyade egemenlik kavramının modern devletle birlikte ortaya çıktığını (Saygılı, 2010:78) iddia etmek yanlış olmayacaktır. "Devletin yetki sınırları içinde başka hiçbir aktörün egemen devletin iradesini reddedememesi" (Pierson, 2000:34) olarak tanımlanan modern anlamda egemenlik kavramı hakkında ilk fikirler aynı zamanda modern devletin gelişimi için de milat olarak gösterilen 15. ve 16. yüzyıllara denk düşmektedir. Benzer bir durum modern devletin meşruiyet anlayışı için de geçerlidir. Nitekim modern devlet ile birlikte, egemenliğin ve meşruiyetin kaynağı tanrısal olmaktan çıkarak topluma mal edilmiştir (Arslanel ve Eryücel, 2011:2). Tüm bunların ortak sonucu olarak egemenlik kavramı ve meşruiyetin yeni kaynağını ortaya çıkaran fikri temel, aynı zamanda modern devletin de gelişimini doğuran zemini yaratmıştır.

Egemenlik ve meşruiyetin kaynağı ekseninde, modern devletin ortaya çıkışı hakkında ilk fikirler Machiavelli'ye aittir. Siyaset felsefesini Antik Yunan'dan bu yana alışlagelmiş halinden kopararak "Makyavelizm" olarak anılan kendine özgü bir siyaset anlayışı geliştiren Machiavelli, milliyetçilik, feodalizm düşmanlığı, ticarete övgü, eşitlik, laiklik gibi burjuva temelli (Köktürk, 2011:89) modern düşünceleri ortaya çıkararak modern devlet fikrine öncülük etmiştir. Ancak egemenliği, kavramsal olarak ilk kullanan düşünür Bodin'dir. Bodin'e göre egemenliğin üç özelliği bulunmaktadır. Her şeyden önce egemenlik mutlaklıktır. Bu durum egemenliğin her şeyden yüce ve üst olmasını sağlamaktadır. İkinci olarak egemenlik, sürekli ve son olarak da egemenlik bölünememekte ve devredilememektedir (Saygılı, 2010:80). Egemenliğin tek ve sürekli olması gerektiğini savunan diğer bir düşünür ise Hobbes'tur. Devletlerin ortaya çıkışını toplumsal sözleşmeye dayandıran ve "insan insanın kurdudur" deyişiyle özdeşleşen bir insan doğası tahayyül eden Hobbes'a göre devlet, doğası gereği aklını kullanan ve şeref ve itibar için sürekli rekabet eden, değerli şeylerden hoşlanan ve bencil olan insanları birbirinden koruyan bir yapıdır (Hobbes, 2013:136). Bu şekilde Hobbes, devleti tanrısal bir kaynak yerine toplumsal bir sözleşmeye dayandırarak, egemenliğin meşruiyetini dünyevi bir zemine oturtmuştur (Arslanel ve Eryücel, 2011:10).

1.2. Ulus

Ulus kavramının tanımı üzerinde literatürde tam bir uzlaşma bulunmamaktadır. Konu ile ilgilenen düşünürler, ulus kavramının ortaya çıkışı ve doğası konusunda farklı argümanları öne çıkarmaktadırlar. Öne çıkarılan bu argümanlar kimi zaman siyasal olarak örgütlenen bir topluluk, kimi zamansa insanların ortak iradeleri olabilmektedir. Ancak ulus kavramına ilişkin açıklamalar literatürde, romantik ve modern yaklaşım olmak üzere temelde iki farklı gelişim göstermiştir.

Romantik yaklaşıma göre bir ulusu meydana getiren temel unsur ortak bir dil ve ortak bir kimliğe sahip olmaktır. Bu anlamda romantik yaklaşımda siyasi bağ ve coğrafyayı belirleyen sınırlar önemli değildir. Örneğin Herder, ulus kavramı ile ilgili olarak dil ve edebiyatı öne çıkarmaktadır. Herder'e göre uluslar sadece üyelerinin toplamı değil; manevi varlıklar, kolektif bireyler hatta Tanrı'ya ait fikirlerdir (Schulze, 2005:153). Romantik yaklaşımın ulusları açıklamaya yönelik etnik ve kültürcü vurgusuna karşın, ulusları modernizmin ürünü olarak gören yaklaşımlar ağırlıktadır. Ulus tanımına ilişkin modernleşmeci düşünürlerin (örneğin, B. Anderson, E. Gellner, H. Schulze), genel olarak modern öncesi unsurları da kabul etmekle birlikte, günümüzdeki anlam ve işleviyle ulus konusundaki ortak çıkış noktaları esas olarak ulusların ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasi ve ekonomik koşulların modern öncesi dönemde mevcut olmadığı ve modern dönemde, bu döneme özgü koşulların ulusları sosyolojik bir gereklilik haline getirdiği üzerinedir (Kedourie, akt. Yıldırım, 2014:27). Örneğin Anderson'a göre (1995:20); "ulus, hayal edilmiş bir siyasal topluluktur - kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir." Benzer şekilde Schulze'ye göre ise (2005:97-98) "uluslar kendilerini ortak tarihleri, ortak ünleri ve ortaklaşa gerçekleştirdikleri özverileri vasıtasıyla tanırlar. Fakat ulusların tarihleri sınırlı bir gerçekliği yansıtır; gerçeklerden çok düşlerin ve geleceğe dair tasarımların ürünüdürler."

Ulus kavramını daha iyi anlamak adına bu kavramın ümmet, millet, ırk, etnik köken gibi toplumsal durumlardan farkı ortaya konmalıdır. Ümmet, aynı peygamberi takip eden, aynı kutsala yönelen ve aynı dini metni kabul eden insan topluluğudur. Bu anlamıyla ümmet, dil, tarih, coğrafya, ekonomi gibi ulus

tanımlarında sıkça üstünde durulan dünyevi olguların aksine, dini birliğe dayanan bir toplumsal durumdur. Bu sebeple ulus ve ümmet farklı toplumsallıklara denk düşmektedir. Bu noktada dini çağrışımlar içeren bir başka terim olan “millet” kavramından da bahsetmek yerinde olacaktır. Lewis’e göre (akt. Karyelioğlu, 2012:143) köken olarak Aramice olan millet sözcüğü “bir söz” anlamına gelmekte olup kavramsal olarak “bir kutsal kitabı kabul eden insan topluluğuna” işaret etmektedir. Ancak Türkçede özellikle Cumhuriyet Dönemi ile birlikte ulus ve millet kavramları eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim Türk Dil Kurumu, “millet” sözcüğünü “Çoğunlukla aynı topraklar üstünde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus” (Türk Dil Kurumu, 2015) şeklinde tanımlamaktadır.

Ulus kavramını tanımlamaya yönelik bir diğer kıyas da ulus, ırk ve etnik köken arasındaki farklara ilişkindir. Wallerstein ırkı, fiziksel boyutu ön planda olan genetik bir kategori; etnik kökeni, devlet sınırlarına bağlı olmayan kültürel bir kategori, ulusları ise bir devletin sınırlarına bağlı olan siyasal-toplumsal bir kategori olarak sınıflandırmaktadır (Balibar ve Wallerstein, 2007:96). Bu noktada objektif ve sübjektif ulus anlayışlarından bahsetmek gerekmektedir. Objektif ulus anlayışında bir topluluğun ulus olarak nitelenebilmesi için aynı dili konuşması, aynı etnik kökenden gelmesi ve benzer fizyolojik özellikler taşıması gerekmektedir. Ancak günümüz topluluklarını objektif kriterlere dayandırmak güçtür. Nitekim birtakım ortak özelliklere sahip olduğu halde ulus özelliği kazanamayan ve bu doğrultuda bir siyasi örgüt oluşturamayan topluluklar bulunmaktadır ve bu sebeple bir ulusun oluşumu için objektif kriterler yerine ortak bir duygusal birlik, birlikte yaşama istek ve iradesinde olma gibi sübjektif ideallere ihtiyaç vardır (Şen, 2004:12).

1.3. Ulus-Devletin Teorik Altyapısı

Ulus-devlet modeli günümüz dünyasında tüm dünya ölçeğindeki temel siyasi birimdir. Fransız Devrimi sonrasında ortaya çıkan siyasi model tüm dünyada kabul görmektedir. 20. yüzyılda küresel ölçekte kurulan iki uluslararası örgütün, Milletler Cemiyeti (League of Nations) ve ardından Birleşmiş Milletler’in (United Nations) isimlerinde yer alan “millet” (nation) ibaresi bu durumun en temel kanıtıdır (Habermas, 2002a:13). Ulus-devletin tarih sahnesine çıkışı ise Fransız Devrimi ile gerçekleşmiştir. Nitekim devrimi gerçekleştirenler, eski rejimdeki kurumları ortadan kaldırırken, modern devletin en ayırt edici özelliği olan egemenlik fikrinin özüne dokunmamışlardır. Fransız Devrimi ile gerçekleştirilen yalnızca egemenliğin kaynağının değiştirilmesidir (Beriş, 2008:59).

Fransız Devrimi’nin siyasal bir sonucu olarak doğan ulus-devlet sadece Avrupa’ya özgü kalmamış, son iki yüzyılda tüm dünyaya yayılmıştır. Habermas (2002a:13-14) dünya üzerinde dört farklı ulus-devlet dalgası tespit etmektedir. Bunlardan ilk ikisi Avrupa kaynaklıdır ve “devletten ulusa ya da ulustan devlete” şeklinde farklılaşmaktadır. İlk dalga, Fransa ve İngiltere gibi mevcut devlet içinde yeşeren ulus-devletlerden oluşmaktadır. İkinci dalgada ise İtalya ve Almanya gibi sonradan devletleşen uluslar bulunmaktadır. Üçüncü dalgayı, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra sömürgeciliğin kaldırılması ile Asya ve Afrika’da bağımsızlığına kavuşan ulus-devletler oluşturmaktadır. Nihayet son dalga ise Sovyetler Birliği’nin çökmesinden sonra Doğu Avrupa ve Orta Asya’da yaşanmıştır. Bu noktada üstünde durulması gereken, ulus-devletin neden bu denli yaygın hale geldiğidir.

Ulus-devletin ortaya çıkışının ve sadece Avrupa’ya özgü kalmayıp dünyanın diğer coğrafyalarına da yayılmasının temelinde modernizmle birlikte değişen meşruiyet anlayışı yatmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi 15. ve 16. yüzyıllarda ortaya çıkan modern egemenlik teorileri ile tanrısal değerlere dayanan egemenlik anlayışı değişmeye başlamış ve modern devletle birlikte egemenliğin temeli topluma dayandırılmıştır. Yaşanan bu değişim, devlet için yeni bir temel ve topluluk duygusunu besleyip büyütürük kitleleri devlete bağlayacak yeni bir gerekçe (Schulze, 2005:91) bulma zorunluluğunu doğurmuştur. Bulunan yeni temel ise ulus fikridir.

Bu noktada ulus-devletleri anlamlandırmaya yönelik, ulus ile ilgili olacak şekilde üstünde durulması gereken bir diğer kavram ulusçuluktur. Bu ilke, ulus-devletlerin temel ideolojisi ya da temel yapı malzemesi olarak kendini göstermektedir. Ulusçuluk yolu ile ulus-devletler, bir ulusa dayanarak merkezileşen bir siyasi iktidar, homojen bir kültür, ülke genelinde eşit bir şekilde uygulanan ortak bir hukuk ve bütünlük bir ekonomi yaratmayı amaçlamaktadır (Şen, 2004:43). Bu şekilde yapılmak istenen, bir ulusun standartlarını belirlemek ve bir öteki imajı yaratmak ya da bir dış âlem vurgusu yapmak suretiyle, sistemin meşruiyetini/halkın devlete bağlılığını sağlamaktır. Görüldüğü gibi ulus-devlet, bir ulusa dayalı olarak meşruiyet iddiasından bulunan bir devlet formudur ve ulusçuluk düşüncesinin kitleleri bir arada tutmasının avantajları sebebiyle son iki yüzyılda tüm dünyaya yayılmıştır.

2. KÜRESELLEŞME KAVRAMI

“Küresel” (global) kavramının kökeni 400 yıl geriye götürülebilse de (Çelik, 2012:57) küreselleşme kavramının akademik çevrelerce kullanımı oldukça yenidir. Akademik anlamda ilk kez Marshall McLuhan’ın 1963 yılında yazdığı “Understanding Media” (Bülbül, 2009:24) isimli çalışmada kullanılan kavram, 1980’lerin sonunda dahi çok ender olarak kullanılmasına karşın (Giddens, 2000:20), devlet sosyalizminin çöküşü ve kapitalizmin dünya geneline yayılmasının ardından, yoğun bir tartışma alanı bulmuştur (Held ve McGrew, 2008:8). Nihayet 1990’lardan itibaren, sosyal bilimlerden ekonomiye, kültürel öğelerden siyasete kadar pek çok alanda, dünyayı şekillendiren ana eğilimleri içine alan bir “çatı kavram” olarak geniş bir literatürün oluşmasına kaynaklık etmiştir (Şen, 2008:148).

2.1. Küreselleşmenin Tanımı

Günümüzde küreselleşmeye değinmeyen ekonomik, sosyal, siyasi, teknolojik ya da kültürel çok az önerme bulunmakla birlikte, küreselleşme muğlak bir alana da işaret etmektedir. Nitekim her akım, her düşünce sistemi ya da her düşünür küreselleşme kavramını kendi penceresinden bakarak açıklamaktadır. Literatürde öne çıkan tanımlara bakıldığında; zaman-mekân sıkışması (Harvey), sınırsız toplum (Urtmazer), emperyalizmin yeni bir versiyonu (Molte), karmaşık bağımlılık (Tomlinson), liberalizmin küreselleşmesi (Morin) gibi ifadeler öne çıkmaktadır (akt. Bülbül, 2009:25). Öte yandan sadece küreselleşme sürecinin tanımında değil bu süreci anlamlandırma noktasında da farklı görüşlere rastlanılmaktadır. Örneğin F. Fukuyama, K. Ohmae gibi aşırı küreselleşmeciler günümüz dünyasını yorumlamada küreselleşmeye merkezi bir rol tayin edip küreselleşmenin herkes için iyi sonuçlar doğuracağını kabul ederken (Şen, 2008:149-150), N. Chomsky, I. Wallerstein gibi sürece şüphe ile yaklaşan düşünürler küreselleşme olarak ifade edilen olgunun dünyaya kazandırdıkları ya da kaybettirdikleri ne olursa olsun, daha önce var olan ekonomik düzenlerden farklı bir anlam taşımadığını (Giddens, 2000:20) düşünmektedirler. Küreselleşmenin tanımı ve anlamına ilişkin yaşanan görüş ayrılıklarına karşın, bu çalışma özelinde küreselleşme kavramı ile anlatılmak isteneni ortaya koyması açısından, küreselleşmeye dair yukarıda bahsedilen görüş ayrılıklarından bağımsız bir tanım yapmak gerekmektedir. Bu doğrultuda küreselleşmenin; geçmişi eski dönemlere dayanmakla birlikte, özellikle 1980’lerden itibaren kendisini yoğun bir şekilde hissettiren, başta ekonomik, siyasi ve kültürel olmak üzere farklı boyutları olan, teknoloji ve iletişimdeki gelişmelere paralel olarak, zaman ve mekân kavramlarını önemsiz hale getiren, karşılıklı bağımlılığa dayalı ve kontrol edilemez bir dönüşümler dizisi olduğu ifade edilebilir.

Küreselleşme her şeyden önce karşılıklı bağımlılığa dayalı bir dünya düzeni ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme sürecinde bilginin, emeğin, finansın, sermayenin ve kültürel değerlerin sınır tanımaz bir şekilde hız ve akışkanlık kazanması sonucunda; yeryüzünde artık birbirinden bağımsız ve dış dünyadan izole bir varoluş söz konusu değildir (Şen, 2008:154). Bu noktada küreselleşme sürecinin yarattığı karşılıklı bağımlılıkla paralellik arz eden “zaman-mekân sıkışması” olgusuna değinmek gerekmektedir. David Harvey’in ortaya attığı bu kavram, küreselleşmenin günümüz dünyasındaki etkilerini net bir şekilde özetler niteliktedir. McLuhan’ın “küresel köy” şeklinde ifade ettiği haliyle, küreselleşme sürecinde özellikle teknoloji ve iletişim alanındaki gelişmelerle birlikte uzaklıklar eski anlamını yitirmiş ve uzun zaman alan işlemler saniyelerle ölçülür hale gelmiştir (Bülbül, 2009:34-35).

Öte yandan küreselleşmenin asimetrik ilerleyen bir süreç olduğu da vurgulanmalıdır. Nitekim dünyanın değişik bölgelerinde yaşayan insanlar, küreselleşmenin toplumsal yapılar, ekonomik koşullar ve kültürel alanlarda yarattığı dönüşümlerden çok farklı şekillerde etkilenmektedirler (Steger, 2013:32). Küreselleşme süreci bazı kesimlerin refah içinde yaşayıp birçoğunun ise sefalet ve umutsuzluğa sürüklendiği bir kazananlar ve kaybedenler dünyası yaratmıştır (Giddens, 2000:27).

2.2. Küreselleşme Sürecinin Boyutları

Küreselleşmeye dair belirtilmesi gereken bir diğer nokta bu sürecin çok boyutlu bir süreç olduğudur. Literatürde genel olarak ekonomik boyutu ön plana çıksa da küreselleşmenin siyasi ve kültürel etkileri de mevcuttur. Ekonomik küreselleşme genel olarak, ulusal ekonomilerin karşılıklı bağımlılık ve ekonomik entegrasyon ilkeleri doğrultusunda, küresel düzeyde ekonomik olarak bütünleşmesini ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle ekonomik küreselleşme, ulusal sınırların esnemesi sonucu, ülkeler arasında üretim faktörleri akışkanlığının artması ve ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması anlamına gelmektedir (Aytekin, 2013:126).

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketlerin etkinliğini artırması, Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların kararları sonucu dünya ekonomisinde liberalleşmenin genişlemesi, farklı ülkelerin ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için piyasa

ekonomisine öncelik tanımları ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler ekonomik küreselleşmeye ortam hazırlayan etkenlerdir (Aktan, akt. Çelik, 2012:68).

Küreselleşme sürecinden önceki dönemlerin hâkim stratejisi, reel sermayenin, doğrudan üretime dönüştürülmesi iken (Balkanlı, 2002:21), küreselleşme sürecindeki temel strateji, piyasaları iyi takip eden firma ve yatırımcıların çeşitli ülke piyasalarına hızlı girip çıkabilmelerine dayalıdır. Buna olanak tanıyan temel etmen ise finansal sermaye akışkanlığının, özellikle teknolojik gelişmeler sayesinde daha yüksek düzeylere ulaşmasıdır (Balkanlı, 2002:21; Karabıçak, 2002:126).

Küreselleşmesinin siyasi boyutu, küreselleşme sürecinde ulus-devletlerin önemini yitirip yitirmediği ekseninde, sürecin ulus-devletler üzerindeki dönüştürücü etkisine yönelik tartışmaları içermektedir. Siyasi boyutun ilk etkisi uluslararası alana ilişkindir. Bu süreçte Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşların kararları, ISO ve benzeri standartlar, kredi derecelendirme kuruluşlarının değerlendirmeleri, uluslararası mahkeme kararları, uluslararası sivil toplumun artan etkisi gibi unsurların, devletler üstü bir alanın ne ölçüde etkili olduğunu (Şen, 2008:156) kanıtlandığı literatürde sıklıkla dile getirilmektedir. Siyasi boyutun diğer bir etkisi ise bu süreçte bireylerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve mesleki örgütlerin daha fazla güçlenmesi ve ulus-devletlerin yetki ve sorumluluklarının birey ve gruplarca/kurumlarca daha çok paylaşılabile hale gelmesidir (Bülbül, 2009:165).

Kültürel küreselleşme konusunda yapılan tartışmaların merkezinde ise küresel düzey ile yerel olan arasındaki ilişki yer almaktadır (Robertson, 1999:162). Bu ilişkinin homojenleşme, kutuplaşma ve melezleşme olmak üzere başlıca üç tartışma alanı vardır. Kültürel küreselleşmeye dair açıklamalar çoğunlukla Batı kültürünün diğer kültürler üzerindeki hegemonyasına (Aktel, 2001:200) vurgu yapmaktadır. Bu hegemonya küresel ölçekte kültürlerin giderek birbirine benzeşmesi anlamında bir homojenleşmeyi beraberinde getirmektedir. Genellikle 11 Eylül 2001 saldırılarının örnek gösterildiği kutuplaşma, küreselleşme sürecinde kültürlerin giderek birbirine benzeşeceği tezlerinin aksine kültürler arasında çatışmaların yaşanacağını ifade etmektedir (Bülbül, 2009:267-268). Son olarak kültürel melezleşme ise küreselleşmenin tek bir dünya kültürü yaratmayacağını, farklı kültürlerin küresel süreçte bir arada var olacağını dolayısıyla bu süreci “Batı kültürünün hegemonyası” olarak değerlendirmenin yanlış olduğunu ifade eden bir kavramdır (Bülbül, 2009:277-278).

3. KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE ULUS-DEVLET

Küreselleşme ile ulus-devlet arasındaki ilişki, bir başka deyişle küreselleşmenin ulus-devleti etkileyip etkilemediği veya hangi oranda etkilediği konusu, küreselleşme yazınında üzerinde en fazla durulan konular arasında yer almaktadır. Bu ilişki küreselleşmenin -ekonomik ve kültürel boyutlarını ilgilendirse de- temel olarak siyasi boyutunu oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin ulus-devlete olan etkisi, bu süreçte iletişim teknolojilerinin gelişimi ve neoliberal düşüncenin tüm dünyada hızla yayılması sonucu (Şener, 2014:62) ulus-devletin sınırlarının, tam bağımsızlığının ve egemenliğinin aşınması ekseninde tartışılmaktadır. Bu tartışmalarda ulus-devlete göre daha yeni bir kavram olan küreselleşme, toplumların durumlarına ilişkin çözümlenelerde “yeni” olanı ifade ederken, ulus-devlet “yeni olanın öncesi” şeklinde değerlendirilmektedir (Karyelioğlu, 2012:156). Örnek teşkil etmesi açısından bu konuda öne sürülen görüşlerden birkaçı şu şekilde sıralanabilir;

- Küreselleşme, bağımsız ulus-devletlere nüfuz eden ve onların ekonomik, siyasi ve toplumsal düzenini parçalayan bir yapı olarak değerlendirilebilir (Bağcı, 1999:3).
- Ulus-devletin, 1990’lı yıllara kadar toplum sınıfları arasında dengeyi muhafazaya yönelik uygulamaları, küreselleşme süreci ile birlikte ‘tarihte hoş bir seda’ olarak yerini almak üzere baskı altındadır (Kazgan, 2005:19).
- 1990’da Körfez Savaşı öncesinde, George H. W. Bush ‘yeni bir dünya düzeninin’ ortaya çıktığını ilan ederek Westfalya modelinin sona erdiğini açık biçimde beyan etti (Steger, 2013:88).
- “Ulus-devlet”, “ulusal ekonomi” ve “ulusal kültür” gibi kurumsal düzenlemeler artık toplumlar için ideal model değildir (Koorevaar, akt. Bülbül, 2009:157).
- Geçmişte ulusal ekonomiler, devlet sınırları içinde yer alırken küreselleşme sürecinde devletler pazarın içine yerleştirilmiş durumdadır (Habermas, 2002b:26).

Küreselleşme sürecinde ulus-devletin bir dönüşüm geçirdiği genel kabul görmekle birlikte, bu durum daha çok aşırı küreselleşmeci yaklaşım tarafından savunulmaktadır. Aşırı küreselleşmecilere göre küresel piyasa politikanın yerini almıştır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır (Esgin, 2001:188). Ohmae(akt. Bülbül, 2009:157-158), ulus-devletin bireyler üzerindeki ve dünya siyasetindeki yerini kaybettiğini belirterek, buna sebep olan dört faktör sıralamıştır. Bunlar; sermaye,

sanayi, bilgi teknolojisi ve bireylerin tüketimlerinde küresel hale gelmeleridir. Bu dört faktör sonucunda ekonomik birimler sadece buldukları bölgelerle sınırlı kalmamakta, bu da ulus-devletin piyasa oluşturma ve etkileme olanaklarını ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan şüpheli yaklaşım dünya ekonomisinin son yıllardaki gelişmelerden etkilendiğini kabul etmekle birlikte, ulus-devletlerin dünya ekonomisinde merkezi konumda olduklarını, çünkü ulus-devletlerin ekonomik faaliyetlerin düzenlenmesi için gereken siyasi otoriteye sahip olduklarını ileri sürmektedir (Held ve McGrew, 2008:33).

Görüldüğü gibi küreselleşme sürecinde ulusallığın alacağı yeni konum yoğun tartışma alanı bulmaktadır. Bu doğrultuda, modern dönemde büyük önem verilen ulus-devlet ve diğer ulusal düzeylerin, (ulus, ulusal kimlik, ulusal ekonomi, ulusal egemenlik) küreselleşme süreciyle birlikte, yerlerini yerel ve küresel düzeylere (yerel kültür, küresel ekonomi, yerel yönetimler vb.) bıraktığı/bırakacağı (Bülbül, 2009:151) iddiaları öne çıkmaktadır.

Ulus-devletin yaşadığı dönüşümle ilgili olarak her şeyden önce finansal hareketlilik üzerinde durulmalıdır. Küreselleşme sürecinde teknolojinin gelişmesine paralel olarak döviz kurlarının küresel ölçekte birbirine bağlanması, ulus-devletlerin bağımsız para politikası izlemelerini zorlaştırmıştır (Castells, akt. Bakan ve Tuncel, 2012:58). Nitekim “sıcak para” olarak ifade edilen finansal sermaye her daim kendisine en yüksek kazancı getirecek ülkeye yönelmektedir. Hükümet politikaları sonucu kazancı azalan sermaye ise o ülkeyi hızla terk ederek, büyük bir buhran ya da ekonomik kaos içine itmektedir (Keskinok, 2006:61). Öte yandan, ulus-devletin bu şekilde uluslararası hareketliliğin tehdidi altına girmesi, ülkelerin merkez bankalarını daha yüksek düzeyde rezerv para tutmaya zorlamakta ve bu da fiziksel yatırımlara ayrılabilir kaynakların azalmasına yol açmaktadır (Yeldan, 2002:29).

Sermaye hareketlerinin hızlanması yanında, küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketlerin ve uluslararası kuruluşların da ulus-devlet üzerinde çeşitli etkide bulunduğundan bahsetmek mümkündür. Bu noktada çok uluslu şirketler, küresel kapitalizmin gücünü artırdıkları (Steger, 2013:76), uluslararası kuruluşlar ise ulus-devletin dış egemenliğini sınırlandırdıkları (Uygun, akt. Cebeci, 2008:30) için ulus-devletin güç kaybetmesinde etkilidirler.

Küreselleşme sürecinde ekonomik sınırların bu şekilde aşılması, ulusal siyasi sınırların da aşılmasına sebep olmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, ulus-devletin gücünü ve etkinliğini azaltmakta; böylece ulus-devletler ekonomik birimlerin (insan kaynakları, mallar, sermaye vb.) bilginin, fikirlerin sınır ötesi akışını kontrol etmekte güçlük çekmektedir (Pustu ve Yücel, 2006:127). Şüphesiz ulus-devletin bir siyasal kurum olarak etkinliği, büyük ölçüde toprakları üzerindeki egemenliğine bağlıdır ve bu süreçte kontrol gücünü kaybetmesi de ulus-devletin krizini gündeme getirmektedir (Şener, 2014:65).

Ulus-devletin egemenlik gücünü tartışmaya açan bir diğer olgu ise yerelleşme hareketleridir. Küreselleşme sürecinde yerelleşme, bir yandan merkezi otoritede toplanan gücün dağıtılması bağlamında, diğer yandan da yerelin güçlendirilmesiyle demokratik katılımın artırılması bağlamında (Şengül, 2000:145) ele alınmaktadır.

Bir yandan yerelliğin ön plana çıkarılması diğer yandan da uluslararası birimlerin etkinliklerini artırması şeklinde gelişen küresel boyuttaki bu yeniden yapılanmada amaç, Kazgan’a göre (2005:16) geçmişte ulus-devletin ulusal pazarı ve emeği koruma, yerel girişimciye öncelik verme ekonomiyi yerel ihtiyaçları karşılama yolunda güçlendirme gibi işlevlerini sona erdirerek, uluslararası sermayenin, ulus-devletten kaynaklanan hiçbir dirençle karşılaşmadan, küresel pazara ulaşabilmesini sağlamaktır. Sermaye bu şekilde ulusal sınırları aşan bir yapıya kavuşmuşken, aynı durum üretim yelpazesinin diğer kanadını oluşturan emek için geçerli değildir. Boratav’a göre (2000:20-21) sermayenin aksine emek küreselleşme sürecinde “ulusal” kalmaya mahkûmdur. Bu süreçte ulusal ekonomiyi ve onun sınırlarını belirleyen ana öğe, emeğin hareket serbestisinin sınırlarıdır. Bu durumun ekonomik sonucu ise özellikle az gelişmiş ülkelerde giderek sıklaşan ekonomik krizlerin faturasının büyük ölçüde emek tarafından ödenmesidir.

Küreselleşme sürecinde artan ekonomik ilişkiler, ulus-devlet üzerinde sadece emek ve sermaye boyutuyla değil, mal ve hizmet üretimi konusunda da etkisini göstermektedir. Nitekim üretici firmalar üretimlerini, ücretlerin ve vergilerin düşük olduğu ülkelere kaydırmakta ve bu durum, ülkelerin ekonomik dengelerini değiştirebilmektedir. Böylece yerli ve yabancı üretim gibi klasik yorumlar da giderek bulanık hale gelmektedir (Bülbül, 2009:160).

Son olarak, ulus-devletin küreselleşme sürecindeki toplumsal rolü üzerinde durulması gerekmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte çoğulculuğun ve çok sesliliğin ön plana çıkması ile devlet “fuzuli yer işgal eden” bir varlık olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Cangızbay, akt. Karyelioğlu, 2012:162). Bu durum, bir anlamda ulus-devletin modernizmle birlikte kazandığı işlevlerin sorgulanması anlamına gelmektedir. Nitekim postmodernizmle birlikte gücün desantralizasyonu söz konusudur. Öyle ki bilgi üretici güç olarak ortaya çıkmakta, korporatist yapılar gerilemekte, bürokratik hiyerarşiler parçalanmaktadır. Bu gelişmeler

ulus-devletin öneminin nesnel bir zeminde gerilediği (Belek, akt. Akça, 2005:142) savlarını kuvvetlendirmektedir.

4. KÜRESELLEŞME KARŞISINDA ULUS-DEVLETİN GELECEĞİ

Yukarıda sıralanan etmenler, küreselleşme sürecinin ulus-devleti ve onun egemenliğini önemsiz hale getirdiği yönünde düşünceleri kuvvetlendirmektedir. Ancak, küreselleşme sürecinin ulus-devleti yok eden bir süreç olmaktan çok onu dönüştüren ve yeni koşullara uyarlayan bir süreç olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Nitekim küreselleşme sürecinin ulus-devletleri gereksiz varlıklar haline getirdiğine dair söylemler kısmen gerçeği yansıtsa da küresel kapitalizmin geldiği nokta, ulus-devleti yok edecek argümanlara henüz sahip değildir (Pustu ve Yücel, 2006:128). Küreselleşme sürecinin ulus-devleti ortadan kaldırmayacağına/kaldıramayacağına/kaldırmak istemeyeceğine ilişkin beş farklı noktaya temas etmek gerekmektedir: Bunlar;

- Ulus-devletlerin küreselleşme sürecinin bir parçası olmaları,
- Belirli bir güce ulaşan ulus-devletlerin küreselleşme karşısındaki duruşunun farklılığı,
- Ulus-devletin yerini alacak küresel bir siyasal kurumun halen bulunmaması,
- Ulus-devletlerin kapitalizmin güvenliği için önemli konumda olmaları ve
- Ulusallığın halen oldukça güçlü olmasıdır.

4.1. Ulus-Devletler Küreselleşme Sürecinin Bir Parçasıdır

Bu noktalardan ilki ulus-devletin, kendisinin ölümüne sebep olduğu iddia edilen küreselleşme sürecinin önemli bir parçası olmasıdır. Bunun anlamı küreselleşme sürecinin emek, sermaye, mal ve para piyasalarındaki birçok konuda ulus-devletlerin düzenlemelerine ihtiyaç duymasıdır. Bu konularda ulus-devletler geçmişte olmayan birçok yeni işlev yüklenmişlerdir (Bülbül, 2009:185). Özelleştirilmiş sanayilerin yasal olarak düzenlenmesi, ekonomik faaliyetlerde hakem kurumlarının (üst kurullar ve benzerleri) oluşturulması (Pierson, 2000:297) gibi gelişmeler ulus-devletlerin küreselleşme sürecindeki yeni işlevlerinden bazılarıdır.

Öte yandan Yeldan (2002:25), 1950'lerden itibaren hem yatırımcı hem üretici hem de düzenleyici nitelikler sergileyen ulus-devletlerin, küreselleşme süreciyle birlikte yatırımcı ve üretici kimliğinden arındırılarak, yalnızca toplumsal gelir dağılımını düzenleme işlevini sürdürmeye devam ettiğini belirtmektedir.

Ulus-devletin küreselleşme süreci için önemine dair göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus ise bir yandan uluslararası örgütlerin diğer yandan da yerelliğin ön plana çıkarılmasına rağmen, dünya üzerindeki siyasi ilişkilerin halen ulus-devlet temelinde gerçekleşmesidir. Steger (2013:94-96) bu konuda, uluslararası örgütlerin sayısındaki artışın, ulus-devletleri her yere yayılan karşılıklı toplumsal bağımlılık ağlarını yönetmede zora soktuğunu kabul etmekle birlikte, uluslararası örgütlere üyeliğin sadece devletler için mümkün olduğunu ve karar alma yetkisinin ise ulusal hükümetlerde olduğunu belirtmektedir. Örneğin İngiltere'nin Avrupa Birliği üyeliğinden ayrılmaya ilişkin kararı referanduma sunması bu kapsamdadır. Öte yandan ulus-devletin küreselleşme karşısındaki konumuna ilişkin açıklamalarda küreselleşmenin, sanki devletlerin sınırlarının dışında bir yerlerde gelişip ulus-devletleri etkilediği yönünde bir algı yaratılmaktadır. Oysaki küresel işlemler gerçekleştirilirken doğal olarak ilgili ülke ile ilişkiye girilecek, ilgili ülkenin kuralları dikkate alınacaktır. Bu anlamda küresel sermaye ile ulus-devlet arasındaki ilişkinin, eşit bir ilişki olmadığı kabul edilse dahi, ulus-devletin tamamıyla etkisiz kalması söz konusu değildir (Bülbül, 2009:162).

Küreselleşme sürecinde ulus-devletin elini güçlendiren en temel nokta ise ulus-devletlerin kanun yapmadaki tekel rolüne ve bu kanunların bağlayıcılığına (Pustu ve Yücel, 2006:136) ilişkindir. Bu durum bir anlamda, devletin güç kullanma ya da zorlama gücüne işaret etmektedir. Herhangi bir ülke kanun koyma tekeli ekseninde gelişen bu zorlama gücünü büyük ya da küçük ölçüde uygulama yolunu tercih edebilir. Ancak bütün devletlerin bu güce sahip olduğu bir gerçektir (Bağce, 1999:6).

4.2. Belirli Bir Güce Ulaşan Ulus-Devletlerin Küreselleşme Karşısındaki Duruşu Farklıdır

Küreselleşme sürecinin ulus-devletleri etkisiz kıldığı ve zamanla tamamen ortada kaldıracığı yönündeki düşüncelerin kaynağı, bu süreçte az gelişmiş ülkelerin konumudur. Nitekim ulus-devletin küreselleşme sürecindeki konumuna ilişkin değerlendirmeler, bu ülkeler baz alınarak yapılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sermaye hareketlerinin ya da uluslararası karşılıklı bağımlılıktaki artışın ulus-devletlerin politikalarını sınırlandırması konularındaki gelişmeler az gelişmiş ülkeler açısından parlak bir tablo yaratmamakta ve bu durum ulus-devletlerin etkinliğinin sona erdiği şeklinde değerlendirilmektedir. Oysaki belirli bir politik ve ekonomik güce erişmiş ülkeler için durum farklıdır. Örneğin, Ekim 1998'de Çok

Tarafı Yatırım Anlaşması OECD ülkelerinin kabulüne sunulduğunda Fransa toplantıya katılmayacağını bildirmiş Kanada da onu takip etmiştir (Kazgan, 2005:23). Aynı şekilde ABD tüm uluslararası baskılar, BM'nin vetosu ve kamuoyunun tepkisine rağmen Irak'ı işgal etmekten vazgeçmemiştir (Bülbül 2009:170). Küreselleşmenin az gelişmiş ülkeleri dünya arenasından tamamen sildiği yönündeki görüşlere geri dönecek olursa, bu ülkelerin Soğuk Savaş döneminde de etkinliklerinin ya da uluslararası ağırlıklarının fazla olmadığı (Bülbül 2009:162) göz önüne alındığında, küreselleşmenin bu ülkeler açısından çok fazla bir yenilik getirmedeği ya da bu ülkelerin konumlarında bir değişiklik yaratmadığı anlaşılacaktır.

4.3. Ulus-Devletin Yerini Alacak Küresel Bir Siyasal Kurum Halen Bulunmamaktadır

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği uluslararası karşılıklı bağımlılığı ya da mal, sermaye, bilgi gibi değerlerin sınır ötesi akışkanlık kazanmasını, küresel ölçekte faaliyet gösterecek bir dünya devletine doğru gidiş olarak değerlendirenler olsa da (Pierson, 2000:301) bu durum, -ulus-devletin yerini alacak olan küresel bir örgütün varlığı-Pierson'un deyişiyle (2000:301) hayal edilemeyecek kadar uzaktır.

Küresel bir örgüt yanında bölgesel oluşumlar da ulus-devletin sonunu getirecek nitelikte değildir. Genellikle ekonomik, askeri ya da çevresel temelde kurulan bölgesel örgütler, ulus-devlete alternatif olmaktan uzaktır. Hatta diğer hedeflerin yanında siyasi bütünleşme amacı da güden Avrupa Birliği'nin bu amacına ulaşacağı kabul edilse dahi ortaya çıkan durum ortak bir Avrupalı kimliğine sahip bir ulus ve Avrupa genelinde egemenlik kullanan bir ulus-devlet olacaktır (Şen, 2004:221).

Daha önce de belirtildiği gibi çok uluslu şirketler küreselleşme sürecinin en temel aktörlerinde biridir. Ancak çok uluslu şirketler küresel düzeyde faaliyet gösterirken aynı zamanda ulusal temele de bağımlıdır. Nitekim bu şirketler küresel düzeyde üretim, dağıtım ya da pazarlama yaparken menşei oldukları ülkelere büyük ölçüde bağlı kalmaktadır (Akça, 2005:245). Nokia'nın Finlandiya ve Samsung'un Güney Kore için anlamı bu şekildedir. Öte yandan çok uluslu şirketler, küresel ekonomik sistemi krize sürüklemeyen regüle edebilecek ve ona meşruiyet sağlayabilecek kurumlardan yoksundurlar (Şen, 2004:232). Bu açıdan özellikle merkez alanlarda güçlü devlet yapıları olmadan çok uluslu şirketler güvenliklerini sağlamakta, nispi tekel oluşturmakta ve rekabet gücünü yakalamakta yetersiz kalmaktadır (Habermas, 2002b:11).

4.4. Ulus-Devletler Kapitalizmin Güvenliği İçin Önemlidir

Ulus-devletin yerini alacak küresel bir egemenin olmayışı, bir başka önemli noktayı da beraberinde getirmektedir. Bu nokta Samir Amin'in (akt. Şener, 2014:64) de belirttiği gibi kapitalizmin bir çelişmesine işaret etmektedir: Öyle ki bir yandan birikimi yönlendiren ekonomik güçlerin ağırlık merkezi tek ülkenin sınırları dışına çıkarılırken, diğer yandan tüm sistemin yönetilmesi işlevini görecektir siyasi, toplumsal, ideolojik ve kültürel bir çatı yoktur. Bu da kapitalizmin ulus-devletten vazgeçip geçmeyeceği sorunu gündeme getirmektedir. Ulus-devletlerin küresel kapitalizm karşısındaki konumunu irdeleyen Bauman (2014:81), küreselleşme ve ulus-devletin karşılıklı olarak birbirlerini tamamladığını düşünmektedir. Bauman'a göre, küresel sermayenin tahakkümü altında olan ulus-devletler yerine, küresel bir yasama ve denetleme gücünün geçmesi dünya piyasalarının zararına olacaktır. Benzer şekilde Habermas (2002b:11), ulus-devlette görülen zayıflamayı, kapitalizmin bir zaafı olarak görmektedir. Nitekim ulus-devletler kapitalizmin garantisi, yaşam alanı ve büyük kârların elde edilmesinde vazgeçilmez öneme sahiptir. Ulus-devlet olmaksızın sermayenin sonsuz birikimi mümkün değildir.

4.5. Ulusallık Halen Oldukça Güçlüdür

Küreselleşme sürecinin ulus-devletleri tamamıyla yok edemeyeceğine dair bahsedilmesi gereken son nokta küreselleşen dünyada ulus fikrinin konumuna ilişkindir. Smith'e göre (2008:337) "milliyetçiliğin gücünün ya da ulusal kültürlerin nüfuzunun küresel bir düşüş yaşayacağını düşünmek zordur. Çünkü ulusların sahip olduğu birbirini izleyen nesiller arasındaki hissin sürekliliğine, belirli kişi ve olaylarla ilgili ortak hafızaya ve bunları paylaşan topluluklardaki ortak kader duygusuna karşı, insanların tümünü kuşatacak ve tümünü birleştirebilecek bir ortak dünya hafızası yoktur (Smith, 2008:333). Bu durum ulus duygusunun ve bir ulusal kimliğe sahip olma ya da bunun siyasal boyutu olan bir ulus-devletin mensubu olma hissinin halen geçerli olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonraki dönemde, eski sosyalist ülkeler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra ulusçu politikalara yönelmişlerdir (Özdemir, 2012:54).

SONUÇ

Küreselleşme, zaman ve mekân kavramlarını önemsiz hale getiren bir süreçtir. Sahip olduğu bu özellik sayesinde küreselleşme toplumsal yapı, kurum ve süreçler üzerinde önemli etkilerde bulunmaktadır. Aile hayatından dini inançlara, siyasi eğilimlerden bireysel tercihlere kadar toplumu oluşturan tüm alanlarda

varlığını yoğun olarak hissettirmektedir. Küreselleşmenin etkilediği, uyarladığı veya dönüştürdüğü alanların başında ise ulus-devlet gelmektedir.

Ulus-devletin tarih sahnesine çıkışı oldukça yenidir. 15. yüzyılda başlayan modernleşme hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan ve modern unsurlara dayanan modern devletin, Fransız Devrimi sonrasında ulus kavramı ile birleşmesi sonucu ulus-devletler ilk kez tarih sahnesine çıkmış ve devam eden yüzyıllarda da dalga dalga tüm dünyaya yayılmıştır. Bu noktada modern devlet ile ulus kavramlarının birleşmesine pratik sebeplerin ön ayak olduğunun altı çizilmelidir. Nitekim geleneksel devletlerde iktidarın tanrısal kaynaklı olan meşruiyeti, modernleşme ile birlikte dünyevileşmiş ve ortaya çıkan bu meşruiyet açığı dünyevi bir kavram olan ulus ile doldurulmuştur.

Takriben iki yüzyıllık tarihe sahip olan ulus-devlet, ilk ortaya çıktığı zamandan günümüze kadar temel unsurlarını ve özellikle de egemenliğini korumuştur. Ancak küreselleşme sürecinden ulus-devlet de payını almış ve bu süreçte egemenliği tartışılır hale gelmiştir. Ulus-devleti etkileyen aktörlerin başında ise çok uluslu şirketler, uluslararası ekonomik kuruluşlar, küresel sivil toplum örgütleri, uluslararası kamuoyu ve benzerleri gelmektedir.

Egemenlik kavramı, modern devletin en ayırt edici özelliğidir. Bu kavram, kendi yetki alanı içerisinde, ulus-devlet iradesinin diğer aktörlerin iradesinden daha üstün olmasını ifade etmektedir. Ulus-devletin egemenliğini kullanırken sahip olduğu en önemli araç ise yasa yapma ve bunları uygulama gücüdür. Ulus devlet bu gücü sayesinde küreselleşme sürecinde öne çıkan diğer aktörlerle olan ilişkilerini de düzenlemektedir.

Küreselleşme sürecini konu alan çalışmaların birçoğunda, bu sürecin ulus-devlet egemenliğini tehdit ettiği, hatta ulus-devletleri ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir. Bu tür yargılar bir yere kadar doğru olmakla birlikte, bu süreçte ulus-devletlerin egemenliğinin, etkinliğinin ve belirleyiciliğinin bütünüyle ortada kalmadığına dair güçlü kanıtlar/göstergeler mevcuttur.

Küreselleşme sürecinde kapitalizm, çok uluslu şirketler ve uluslararası ekonomik kuruluşlar ekseninde gelişimini sürdürmektedir. Ancak, bu aktörlerin, ulus-devletin sahip olduğu egemenlik/şiddet tekeli/kamu kudreti gibi enstrümanlardan yoksun olmaları sebebiyle kapitalizmin özellikle güvenlik konusunda ulus-devlete muhtaç olduğunun altı çizilmelidir. Tüm bu saptamalardan hareketle ortaya çıkarılacak olan temel yargı şudur: Küreselleşme süreci, ulus-devlet ve egemenliği üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu süreçte ulus-devletin bir dönüşüm geçirdiği kabul edilmelidir; ancak, ulus-devletin küreselleşme sürecinin önemli bir aktörü olduğu düşünüldüğünde, en azından öngörülebilir bir gelecekte ulus-devlet egemenliğinin ortadan kalkması mümkün gözükmemektedir.

KAYNAKÇA

- Akça, G. (2005). Postmodernite ve Ulus Devlet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt, VII (2), 232-257.
- Aksoy, D. N. ve Arslantaş, A. H. (2010). Ulus, Ulusçuluk ve Ulus-Devlet. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 28, 31-39.
- Aktel, M. (2001). Küreselleşme Süreci ve Etki Alanları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt 6(2), 193-202.
- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması* (2. Baskı) (İ. Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arslanel, M. N. ve Eryücel, E. (2011). Modern Devlet Anlayışının Felsefi Temelleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt, 15 (2), 1-20.
- Aytekin, İ. (2013). Küreselleşme ve Ekonomik Küreselleşme *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt, 1(2), 123-134.
- Bağcı, H. E. (1999). Küreselleşme, Devlet ve Demokrasi. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 32(4), 3-14.
- Bakan, S. ve Tuncel, G. (2012). Küreselleşmenin Ulus-Devlet Üzerindeki Etkisi. *Birey ve Toplum*, Cilt 2(3), 51-65.
- Balibar, E. ve Wallerstein, İ. (2007). *İrk Ulus Sınıfı: Belirsiz Kimlikler* (4. Baskı) (N. Ökten, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Balkanlı, O. A. (2002). Küresel Ekonominin Belirleyici Faktörleri Üzerine. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt XXI(1), 13-26.
- Bauman, Z. (2014). *Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları* (5. Basım) (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Beriş, H. E. (2008). Egemenlik Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Geleceği Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 63(1), 55-80.
- Boratav, K. (2000). Emperyalizm mi? Küreselleşme mi? E. A. Tonak (Der.), *Küreselleşme, Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı* içinde (15-26). Ankara: İmge Kitabevi.
- Bülbül, K. (2009). *Zor ve Rıza, Küreselleşmeler Arasında Türkiye* İstanbul: Küre Yayınları.
- Cebeci, K. (2008). Küreselleşme Bağlamında Ulus-Devletin Egemenlik Gücünün Dönüşümü. *Sayıştay Dergisi*, Sayı 71, 23-39.
- Çelik, M. Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt, 2(32), 57-73.
- Esgin, A. (2001). Ulus-Devlet ve Küreselleşmeye İlişkin Bazı Tartışmalar. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 25(2), 185-192.
- Giddens, A. (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya: Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Şekillendiriyor* (O. Akınbay, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Habermas, J. (2002a). "Öteki" Olmak "Öteki"yle Yaşamak (2. Baskı) (İ. Aka, Çev.). İstanbul: YKY Yayınları.
- Habermas, J. (2002b). *Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akıbeti*(M. Beyaztaş, Çev.). İstanbul: Bakış Yayınları.
- Held, D. ve McGrew, A. (2008). Büyük Küreselleşme Tartışması (A. S. Mercan ve E. Sarıot, Çev.) David Held ve Antony McGrew (Ed.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (448-453) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan*(11. Baskı) (S. Lim, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Karabıçak, M. (2002). Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, Cilt,7(1), 115-131.
- Karyelioğlu, S. (2012). Ulus Devlet ve Milliyetçiliğin Tarihsel Dayanakları ve Küreselleşmenin Ulus Devlet ve Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Cilt, 5(1), 137-169.

- Kazgan, G. (2005). *Küreselleşme ve Ulus-Devlet, Yeni Ekonomik Düzen* (4.Baskı) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskinok, Ç. (2006). *Kentleşme Siyasetleri* İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Köktürk, A. (2011). Modern Öncesi Devletin Yönetim Anlayışı. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Sayı 13, 73-97.
- Özdemir, H. (2012). Ulus Devlet ve Ulusçuluğun Küreselleşmeyle Etkileşimi: Vazgeçilmeyen Ulus Devlet, Yükselen Ulusçuluk. *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt, XIV(1), 39-59.
- Pierson, C. (2000). *Modern Devlet* (D. Hattatoğlu, Çev.). İstanbul: Çivi Yazıları.
- Pustu, Y. ve Yücel, N. (2006). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devletin Alternatifi Kent Devleti Olabilir mi? *Türk İdare Dergisi*, Sayı 450, 117-140.
- Robertson, R. (1998). Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu. A.D. King (Der.) *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi* (G. Seçkin ve Ü. H. Yolsal, Çev.) içinde (97-120) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Saygılı, A. (2010). Modern Devletin Çıplak Sureti. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 59 (1), 69-97.
- Schulze, H. (2005). *Avrupa'da Ulus ve Devlet* (1. Basım) (T. Binder, Çev.). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Smith, A.D. (2008). Küresel Bir Kültüre Doğru Mu? (B. Özçelik, Çev.) David Held ve Antony McGrew (Ed.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (330-338) Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Steger, M. B. (2013). *Küreselleşme* (2. Baskı) (A. Ersoy, Çev.). Ankara: Dost Yayınevi.
- Şen, B. (2008). Küreselleşme Anlamlar ve Söylemler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, 147-162.
- Şen, F. (2004). *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*, Ankara: Yargı Yayınevi.
- Şener, B. (2014). Küreselleşme Sürecinde Ulus-Devlet ve Egemenlik Olguları. *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl 7(XVIII), 51-77.
- Şengül, T. (2000b). Siyaset ve Mekânsal Ölçek Sorunu: Yerelci Stratejilerin Bir Eleştirisi. E. A. Tonak (Der.), *Küreselleşme, Emperyalizm, Yerelcilik, İşçi Sınıfı* içinde (111-158). Ankara: İmge Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. 10.12.2015,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.580caca3f06765.29937302
- Weber, M. (2011). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı* (Ö. Ozankaya, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yeldan, E. (2002). Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler. *Praksis Dergisi*, Sayı 7, 19-34.
- Yıldırım, E. (2014a). Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, 23-37.